

Targum do *Księgi Hioba* w Qumran – Grota 4

Wstęp

Pierwsze zwoje qumrańskie odkryto w 1947 r. Chodziło wówczas o zwoje z Groty 1. Na skutek wojny arabsko-izraelskiej trwającej od 15 maja 1948 do zawarcia rozejmu 17 stycznia 1949 r. nastąpiło przerwanie poszukiwań.

Beduini Groty 4 odkryli 20 września 1952 r. i pierwsze partie fragmentów dostarczyli do Palestyńskiego Muzeum Archeologicznego i do École Biblique, a rząd jordański zaproponował wykupienie owych fragmentów za radą L. Hardinga, zwracając się o pomoc do instytucji finansowych. To wykupywanie trwało do 1958 r.¹

Z Groty 4 pochodzą 174 rękopisy zawierające teksty biblijne w języku hebrajskim i aramejskim². W języku aramejsko-targumicznym zachowały się fragmenty następujących ksiąg biblijnych: *Kapłańskiej*, *Hioba*, *Liczb*, *Powtórzonego Prawa* i *Tobiasza*³.

Teksty *Księgi Hioba* zachowały się w dwu fragmentach, z których drugi nie został zidentyfikowany. Fragment pierwszy zawiera dwa teksty: Hi 3, 5–9; 4, 16 – 5, 4 (4Q157), które zostały opublikowane po raz pierwszy przez J.T. Milika⁴ (TrgQ).

Dotychczasowy znany targum do *Księgi Hioba*, zwany rabinicznym (RtrgHi), zachował się w rękopisach z czasów średniowiecza i został krytycznie opracowany przez D. Steca⁵.

¹ J. Fitzmyer, *101 pytań o Qumran*, Kraków 1997, s. 7, 11.

² A. Tronina, *Biblia w Qumran*, Kraków 2001, s. 23–35.

³ S. Mędała, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994, s. 64–65.

⁴ *Qumran Grotte 4*, II, I. *Archéologie* – R. de Vaux; II. *Tefilin, Mezuzot et Targums (4Q 128–4Q 157)* – J.T. Milik (Discoveries in the Judaean Desert VI – dalej: DJD), Oxford 1977, s. 90 – TrgQ.

⁵ D. Stec, *The Text of the Targum of Job*, Leiden–New York–Köln 1994 – RtrgHi.

Tekst syryjskiej Peszitty do *Księgi Hioba* został krytycznie wydany przez Instytut Peszitty (P) w Leiden i jest podstawą do studiów porównawczych⁶. Tekst greckiej Septuaginty (II w. przed Chr.), który cytujemy, został wydany krytycznie staraniem Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart⁷.

Część I

Edycja tekstu oksfordzkiego:

DJD VI, 90, Kol. I – Hiob 3, 5–9

[		
עלֹהֵי עֲנָנָא	5	Nad nim chmury
בֵּין־מִי שְׁנָה	6	pośród dni roku
[		
בְּמִדְנָח	9	wschód słońca

W Grocie 4 odkryty tekst targumu *Księgi Hioba* oznaczono numerem 157. Zawiera on dwie kolumny: kol. I: Hi 3, 5–9 i kol. II: Hi 4, 16–5, 4 i został wydany przez Józefa Tadeusza Milika⁸, który uważa, że prezentowany tekst qumrański jest niekompletny i bardzo fragmentaryczny.

Komentarz

Hiob 3, 5

BT: *niechaj pochłoną go mrok i ciemności. Niechaj się chmurą zasępi, niech targnie się nań nawałnica.*

W wierszu Hi 3, 5 zachowały się dwa wyrażenia עלֹהֵי עֲנָנָא. Wyrażenie pierwsze עלֹהֵי jest złożeniem z partykuły על (na, przy)

⁶ *The Old Testament in Syriac According to the Peshitta Version, Part II. Fascicle 1a prepared by L.G. Rignell, Leiden 1982 – P.*

⁷ *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graecae iuxta interpretes edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart 1979 (dalej: LXX).*

⁸ DJD, VI, s. 90.

i zaimka sufigowanego 3. os. l. poj. r. m. **וְהָי**⁹. To wyrażenie jest formą rekonstruowaną, gdyż zachowała się jedynie forma zaimka **וְהָי**¹⁰.

Wyraz drugi **עננא** występuje w *status emphaticus* od formy podstawowej **ענן** i oznacza „chmurę”¹¹.

Tradycje przekładowe:

1. Przekład masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Peszitta
עָלָיו	ἐπ' αὐτήν	עלוהי	עלוהי	חלס
2. Przekład masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Peszitta
עננה	γνόφος	עננא	עננא	ח

Wnioski:

1. Wyrażenie z Qumran **עלוהי** odpowiada dokładnie tekstowi masoreckiemu i pozostałym wersjom. Spotykamy w tych wersjach przekłady literalne tekstu masoreckiego.
2. Drugie wyrażenie z tego wiersza **עננא** „chmura” występujące w Qumran jest identyczne z późniejszym targumem i odpowiada tekstowi Peszitty. Można powiedzieć, że hebrajskie wyrażenie **עננה** zostało literalnie przełożone w wymienionych przekładach.

Na uwagę zasługuje hebrajska forma **עננה**, która występuje jako *nomen unitatis* od formy I **ענן** (chmury)¹² i jako *hapax legomenon* w odróżnieniu od popularnej formy **ענן**.

3. Grecki termin **γνόφος** (ciemność, *oi γνόφοι* chmury)¹³ występuje w tekstach Septuaginty jako przekład hebrajskiego **ענן** i **עננה**. Aramejskie wyrażenie **ענן** LXX oddała przez **νεφέλη**¹⁴.

Hiob 3, 6

BT: *Niech noc tę praciemność ogarnie i niech ją z dni roku wymażą, niech do miesiący nie wchodzi!*

W wierszu Hi 3, 6 zachowały się dwa wyrażenia **ביומי שנה** (z dni roku), z których pierwsze jest rekonstruowane na podstawie

⁹ Por. K. Beyer, *Die aramäische Texte vom Toten Meer*, Göttingen 1984, s. 451 (dalej: ATTM).

¹⁰ DJD, VI, s. 90.

¹¹ Por. ATTM, s. 662.

¹² L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski*, Warszawa 2008, t. 1, s. 798.

¹³ O. Jurewicz, *Słownik grecko-polski*, Warszawa 2000, t. 1, s. 168.

¹⁴ T. Muraoka, *Hebrew/Aramaic Index to the Septuagint*, Grand Rapids 1998, s. 113.

dwu spółgłosek **מי**. Pierwsze wyrażenie **ביומי** składa się z partykuły **ב** oraz rzeczownika **יומי** „dni” w liczbie mnogiej *status constructus*. W tekstach qumrańskich występuje ponadto w tej księdze w: Hi 30, 16; 33, 25¹⁵.

Rzeczownik **שנה** oznacza „rok” i pełni w omawianym związku znaczeniowym funkcję dopełnienia.

Tradycje przekładowe:

1. Przekład masorecki	LXX	TrgQ
ביומי שנה	<i>εἰς ἡμέρας ἔνιαυτο</i>	בין מי שנה
2. RtrgHi		Peszitta
עם יומין טבין דשתא		ܘܟܠܘܢܐ ܘܟܠܘܢܐ ܘܟܠܘܢܐ
„wśród dni dobrych roku”, „w liczbie dni roku”.		

Wnioski:

1. Tekst qumrański **בין מי שנה** odpowiada dokładnie tekstowi masoreckiemu i greckiemu przekładowi Septuaginty.
2. Lekcja późniejszego targumu **עם יומין טבין דשתא** wprowadza nowe elementy leksykalne. Pierwsze dwa wyrazy **יומין** (**עם** („z dniami”) są paralelne do wyrażenia qumrańskiego **בין מי**. Forma przymiotnikowa **טבין** „dobre” określa „dni” jako święte¹⁶, co koresponduje do zakończenia wiersza „nowie księżyców” – przekład literalny „głowy księżyców”. Forma **שתא** jest to *status emphaticus* od formy podstawowej **שנה** „rok”¹⁷. W Qumran spotykamy również inną formę emfaticzną **שנתא**.
3. Lekcja syryjskiej Peszitty koresponduje do późniejszego targumu Hioba poprzez dwa wyrażenia **ܘܟܠܘܢܐ ܘܟܠܘܢܐ** („dni roku”).

Hiob 3, 9

BT: *Niech zgasną jej gwiazdy wieczorne, by próżno czekała jutrzenki, źrenic nowego dnia nie ujrzała.*

W Hi 3, 9 wydawca tekstu oksfordzkiego J.T. Milik jedną pewną literę **ן** uzupełnił, dodając trzy spółgłoski **מדנן** i w ten sposób otrzy-

¹⁵ ATTM, s. 596.

¹⁶ C. Mangan, *The Targum of Job* (The Aramaic Bible 15), Edinburgh 1991, s. 29.

¹⁷ Por. ATTM, s. 715.

mał wyraz מִדְּנֵחַ o znaczeniu „wschód słońca, wschód”¹⁸, który jest przekładem hebrajskiego wyrażenia נִשְׁפּוֹ „jego wieczoru”.

Natomiast Klaus Beyer¹⁹ proponuje całkowicie inną rekonstrukcję:

חֲדָרָה 8 □□□□□□ 9 מִמֵּן ח [פְּנִיָּה]

„zmierech jego wieczoru” „radość”.

Proponowane wyrażenie w Hi 3, 9 חֲדָרָה przez K. Beyera²⁰ oznacza „radość” i występuje w *status absolutus* również w Ezdr 6, 16.

Następne wyrażenie proponowane przez K. Beyera²¹ ח מִמֵּן jest formą bezokolicznika Qal od מָחָה „zamienić w ciecz, obrócić w proch” i oznacza w bezokoliczniku „zmierech”. Występuje ponadto w Hi 41, 10.

Ostatnie proponowane wyrażenie przez K. Beyera²² פְּנִיָּה jest złożeniem z formy w *status constructus* פְּנִי od פָּנָה „wieczór” i zaimka sufigowanego ה 3. os. l. poj. r. ż.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Peszitta
נִשְׁפּוֹ	τῆς νυκτὸς ἐκείνης	מִדְּנֵחַ	נִשְׁפּוֹ	מִיָּצ

Wnioski:

1. Qumrańskie wyrażenie מִדְּנֵחַ koresponduje nie tylko, jak zauważa J.T. Milik²³, do wyrażenia נִשְׁפּוֹ „wieczór”, ale również do paralelnego wyrażenia שֶׁחֵר, które oznacza „pierwsze światło poranka”²⁴. W Hi 3, 9 qumrańskie wyrażenie מִדְּנֵחַ jest paralelne do rzeczownika שֶׁחֵר występującego na końcu zdania.
2. Aramejski termin נִשְׁפּוֹ, występujący w późniejszym targumie Hioba, jest kalką językową hebrajskiego wyrażenia נִשְׁפּוֹ. Podobnie również wyrażenie שֶׁחֵר wspomniany targum oddaje przez קְרִיצָתָא oznaczający „świt” lub „jutrztenkę”²⁵.
3. Peszitta w Hi 3, 9 używa dwukrotnie tego samego terminu מִיָּצ i מִיָּצ na oznaczenie światła porannego, czyli jutrztenki²⁶, a przez to zbliża się znaczeniowo do tradycji qumrańskiej.

¹⁸ Por. ATTM, s. 557.

¹⁹ ATTM, s. 284.

²⁰ ATTM, s. 573.

²¹ ATTM, s. 621.

²² ATTM, s. 669.

²³ DJD, VI, s. 90.

²⁴ L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., t. 2, s. 461.

²⁵ J. Levy, *Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim*, Köln 1959, t. 2, s. 391.

²⁶ J. Payne-Smith, *A Compendious Syriac Dictionary*, Oxford³ 1976, s. 592.

Część II

Edycja tekstu oksfordzkiego:

DJD VI, 90 , Kol. II – Hiob 4, 16 – 5, 4

אנכיר(?)	Rozeznał.
17האנש מאלה ¹⁸	Czy jest człowiek jak Bóg?
ובמלאכונהי ¹⁹	I wobec aniołów (Jego...)
דבעפרא] ²⁰	który na ziemi
ומן בלי מניח ²¹	I bez odpoczynku
ימותון ולא בחכמה ⁵¹	oni umrą i bez mądrości.
תבקה vacat ² סבל יקנמל	Pojmujesz? Czy głupiec nie zabija?
4]אנה חזית דרשע מן[עה ולטת ל]	A ja widziałem, że przestępca wzrasta w siłę i przekląłem... bez pomocy i zostaną...
} [ ] והת (?) [רקן]	
]ל[ ]	

Komentarz:

Hiob 4, 16

BT: *Stał. Nie poznałem twarzy. Jakaś postać przed moimi oczami. Szelest. I głos dosłyszałem.*

W Hi 4, 16 prawdopodobnie zachowała się jedna spółgłoska alef i druga spółgłoska – według J.T. Milika²⁷ nun אַן, a według K. Beyera²⁸ mem אַמ. J.T. Milik proponuje więc rekonstruowaną formę אַנכיר, a K. Beyer nie podaje żadnej formy rekonstruowanej, a jedynie zaznacza kwadratami istnienie możliwe takiej formy.

Jakie więc jest znaczenie formy אַנכיר? Forma אַנכיר jest to klasa Afel, *perfectum*, 3. os. 1. poj. od נכר formy podstawowej Peal (być rozpoznany). W klasie intensywnej temat nkr ma znaczenie „odmawiać”, a w klasie sprawczej „rozpoznać, poznać”²⁹.

²⁷ DJD, VI, s. 90.

²⁸ ATTM, s. 284.

²⁹ S. Kaufman, *Targum Lexicon. A Lexicon to the Aramaic Versions of the Hebrew Scriptures from the Files of the Comprehensive Aramaic Lexicon Project (CAL)*, The Hebrew Union College – Jewish Institute of Religion, Cincinnati, USA (CD-ROM).

W targumie rabinicznym spotykamy paralelną formę aramejską **אשתמודע** (on rozpoznał) związaną znaczeniowo z rozeznawaniem³⁰.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Peszitta
אָפִּיר	ἐπέγνω	אנכיר	אשתמודע	ܘܠܐ ܘܢܘܟܪ

Wnioski:

1. Proponowana przez J.T. Milika forma **אנכיר** (3. os. 1. poj. Afel – rozpoznał) różni się statusem osoby wobec tekstu masoreckiego, który używa czasownika w 1 os.
2. Tekst greckiej Septuaginty jest wierny tekstowi masoreckiemu i używa czasownika **ἐπέγνω** w 1. os. 1. poj. aorystu strony czynnej.
3. Lekcja targumu rabinicznego **אשתמודע** (3. os.) zgadza się z lekcją syryjskiej Peszitty **ܘܠܐ ܘܢܘܟܪ** (1. os.) co do tego samego rdzenia i co do znaczenia, ale jest różna co do formy osobowej i rdzenia z formą z Qumran, co wskazuje na stosowanie innego słownictwa. Forma **אשתמודע** jest to klasa Isztafal od klasy podstawowej **ידע, ודע** (poznawać, rozpoznać) i występuje w targumach do *Pięcioksięgu, Sędziów, Psalmów, Hioba, Rut*³¹. Np. Rdz 42, 7 – „**וַאֲשֶׁת־מֹדַע יוֹסֵף יָת אַחֻוּהוּ**” – „Józef poznał swoich braci”; Rdz 27, 23 – „**וְלֹא אֲשֶׁת־מֹדַע־וְהוּ**” – „on nie poznał jego”.

Hiob 4, 17

BT: *Czy śmiertelnik może być sprawiedliwszy niż Bóg, a człowiek czystszy niż jego Stwórca?*

W wierszu 4, 17 zachował się jeden wyraz **האנש** i dwie spółgłoski **מא** następnego wyrazu.

Pierwsza forma jest złożeniem z partykuły pytajnej **ה** „czy” i rzeczownika **אנש** „człowiek”.

Dwie spółgłoski **מא** następnego wyrażenia J.T. Milik³² odczytuje jako początek złożenia **מאן־לָהּ** „bardziej niż Bóg”. W tym przypadku należałoby interpretować to złożenie jako połączenie partyku-

³⁰ J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 74.

³¹ J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 74.

³² DJD, VI, s. 90.

ły porównawczej min i nazwy Boga לַה. K. Beyer³³ wyróżnia 16 znaczeń partykuły min מן w tekstach aramejskich, a wśród nich podaje znaczenie 14, znaczenie „mehr als” – „bardziej niż”, które koresponduje do naszego wiersza Hi, 4, 17. Ponadto, K. Beyer sugeruje inną rekonstrukcję – מן {אלהא יצדק או} „sprawiedliwszy niż Bóg lub” w oparciu o tekst masorecki.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki

הָאֱנוֹשׁ מֵאֱלֹהִים יִצְדָק

LXX

τί γάρ μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἐναντίον κυρίου

TrgQ

TrgQ (Beyer)

הָאֱנוֹשׁ מֵאֱלֹהִים

הָאֱנוֹשׁ מִן {אלהא יצדק או}

RtrgHi

Peszitta

נֶשׁ מֵאֱלֹהִים יִזְכִּי

אֲנִישׁ מִן אֱלֹהִים טוֹבִים

Wnioski:

1. Qumrański tekst מֵאֱלֹהִים הָאֱנוֹשׁ posiada dokładne paralele w tekście syryjskiej Peszitty, targumu rabinicznego, greckiej Septuaginty, co razem wskazuje na literalny przekład tekstu masoreckiego.
2. Różnice pojawiają się jedynie w formach obocznych: człowiek – TrgQ אֲנִישׁ; TrgHi נֶשׁ; Peszitta אֲנִישׁ; LXX stosuje nazwę poetycką βροτὸς (śmiertelny człowiek), która występuje jedynie jeszcze w *Księdze Hioba* – Hi 9, 2; 10, 4.22; 11, 12³⁴.

Hiob 4, 18

BT: *Oto On swoim sługom nie ufa i swoim aniołom przypisuje braki.*

W wierszu Hi 4, 18 zachowało się w tekście qumrańskim jedno wyrażenie ובמלאכיהוּ „i u aniołów swoich”, składające się ze spójnika, partykuły, rzeczownika i zaimka sufigowanego. To wyrażenie aramejskie jest dokładną kalką masoreckiego tekstu ובמלאכיהוּ.

³³ ATTM, s. 627.

³⁴ J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Deutsche Bibelgesellschaft 1992, s. 84.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi
וּבַמְלֶאכִי	δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ	ובמלאכונהי	ובאזגרוי

Wnioski:

1. Wyrażenie qumrańskie וּבַמְלֶאכִי jest wierną kopią tekstu masoreckiego, podobnie jak tekst syryjski i grecki.
2. Targum rabiniczny stosuje pod względem morfologicznym tę samą strukturę, ale używa paralelnego rzeczownika אִיזְגָר „wysłannik, posłaniec”³⁵, którego temat pochodzi z języka perskiego i jest używany w targumie Pseudo-Jonatana³⁶.

Hiob 4, 19

BT: O ileż bardziej mieszkańcom chatek glinianych, których fundament jest w prochu, którzy mogą być łatwiej zdeptani niż mole.

W tekście qumrańskim zachowało się wyrażenie דַּבְעַפְרָא „który na ziemi”, będące wierną kopią tekstu masoreckiego אֲשֶׁר־בְּעֶפְרָא „który na ziemi” i składa się z zaimka względnego ד, partykuły ב „na” i rzeczownika עֶפְרָא „proch, ziemia, glina”.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Peszitta
אֲשֶׁר־בְּעֶפְרָא	ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ	דַּבְעַפְרָא	דִּי בַעֲפְרָא	ܘܚܦܝܐ

Wnioski:

1. Hebrajski schemat morfologiczny: zaimek względny plus partykuła ב plus rzeczownik עֶפְרָא został wiernie oddany w przekładzie qumrańskim, rabinicznym, syryjskim.
2. Zaimek względny d ד, który występuje w tekście qumrańskim, ma ortografię skróconą, podobnie jak w wielu rękopisach qumrańskich Groty 4 i w inskrypcjach. Targum rabiniczny posiada *lectio plena* dj דִּי³⁷.

³⁵ J. Levy, dz. cyt., t. 1, s. 17.

³⁶ C. Mangan, dz. cyt., s. 25.

³⁷ DJD, VI, s. 90.

3. Przekład grecki Septuaginty stosuje odpowiednik grecki *πηλοῦ* hebrajskiego rzeczownika **עפר**, ale przez dodanie czasownika „jesteśmy” interpretuje, że to my „jesteśmy z tego prochu”.

Hiob 4, 20

BT: *Od rana do zmroku wyginą, bez sławy przepadną na wieki.*

W wierszu Hi 4, 20 zachowały się jedynie trzy wyrazy – **מניח** „i bez liczby”. Połączenie dwu wyrazów w języku aramejskim **מון בלי** oznacza partykułę „bez”³⁸, która ma swoje odpowiedniki w języku hebrajskim³⁹ **מבלי** i syryjskim **ܐܠܐ**. Więcej trudności nasuwa trzeci zachowany wyraz **מניח**. Zachowane trzy spółgłoski **מני**⁴⁰ oznaczają czasownik „liczyć”. J.T. Milik⁴¹ proponuje dodać spółgłoskę **ח**, co mogłoby oznaczać w dialekcie palestyńskim „umierać”⁴², a w Qumran posługiwano się dialektem palestyńskim.

Forma proponowana przez J.T. Milika jest to *participium activum* klasy Pael od czasownika **נח**, który w tej klasie znaczy „zachęcać do odpoczynku”⁴³.

Natomiast propozycja K. Beyera⁴⁴ sugerująca dodanie spółgłoski nun **ן** tworzy rzeczownik „liczba” **מנין** i w tym zestawieniu fraza qumrańska miałaby znaczenie „bez liczby”. Tezę K. Beyera zaakceptowali wydawcy tekstów qumrańskich jako Study Edition⁴⁵.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ
מבלי משים	<i>παρά τὸ μὴ δύνασθαι</i>	ומן בלי מניח
RtrgHi	Peszitta	
מן דלית משוי	ܐܠܐ ܘܥܫܘܬܐ	

³⁸ ATTM, s. 532.

³⁹ Por. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., t. 1, s. 127.

⁴⁰ ATTM, s. 628.

⁴¹ DJD, VI, s. 90.

⁴² M. Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, Ramat Gan² 1992, s. 318.

⁴³ S. Kaufman, dz. cyt.

⁴⁴ ATTM, s. 284.

⁴⁵ F. García Martínez, E.J.C. Tigchelaar, *The Dead Sea Scrolls. Study Edition*, Leiden–Boston–Köln 1997, t. 1, s. 304.

Wnioski:

1. Hebrajska partykuła מְבַלִּי „bez” posiada dokładne odpowiedniki w aramejskich tradycjach biblijnych.
2. Hebrajska forma czasownikowa *via* $\Psi\xi$ jest to *participium* klasy Hifil czasownika שִׁים Qal – „kłaść, ustawiać”, która może w Hi 4, 20 występować w postaci substancyzowanej „uwaga, zwracanie uwagi”⁴⁶.

Tekst syryjski posiada formę o tym samym rdzeniu ܘܢܘܨܘܢܘܬܐ

3. os. l. mn. *imperfectum* Ettaf’al. Forma targumu rabinicznego מְשׁוּׁי jest to *participium* klasy Pael od czasownika שׁוּׁי „umieszczać” w dialekcie palestyńskim⁴⁷.

Na przykładzie tej trudnej formy hebrajskiej מְשׁוּׁי widzimy, że każdy przekład dokonuje własnej interpretacji.

3. Targum qumrański mógłby mieć dwie formy: formę zaproponowaną przez J.T. Milika: מִנִּיִןִּךְ i drugą formę zaproponowaną przez K. Beyera i uczonych holenderskich: מִנִּיִןִּן. Jeżeli przyjmujemy drugą interpretację „liczba”, to porównując z tekstem hebrajskim, moglibyśmy mieć przekład: „bez liczby zginą na wieki”. Należałoby zapytać: o jaką to liczbę chodzi?

Jeżeli natomiast przyjmujemy propozycję J.T. Milika, to opowiadamy się za przekładem: „bez pokoju (odpoczynku) zginą na wieki”. Chodzi tutaj o odpoczynek wieczny. Tezę J.T. Milika usprawiedliwia kontekst czasowników użytych w tekście masoreckim i w przekładach aramejskich. Chodzi tutaj o rdzeń שִׁים występujący w: TM, TrgHi, Peszicie.

Hiob 4, 21

BT: *Czy ich mieszkanie nie runie? Umrą, lecz nie w mądrości.*

Targum qumrański zachował w wierszu Hi 4, 21 następującą lekcję מָוֹתוֹן וְלֹא בְּחָכְמָתוֹן „oni umrą, lecz nie w mądrości”. Ta lekcja nie nastręcza specjalnych trudności interpretacyjnych.

Pierwsza forma aramejska מָוֹתוֹן to jest 3. os. l. mn. *imperfectum* od formy w klasie Qal מוֹת „umrzeć”.

⁴⁶ L. Koehler, dz. cyt., t. 2, s. 350.

⁴⁷ S. Kaufman, dz. cyt.

Drugie wyrażenie **ולא** jest złożeniem z spójnika waw ו i partykuły negacji לא **לא** „nie”.

Trzecie wyrażenie **ב[חכ]מנה** składa się z partykuły b ב oraz rzeczownika „mądrość” **חכמה**. Przy rekonstrukcji tej formy J.T. Milik⁴⁸ odczytał jedynie jedną spółgłoskę mem מ, a K. Beyer⁴⁹ dwie spółgłoski: k i m **מ, ב**.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki

LXX

ימותו ולא בחכמה

από τὸ μὴ αὐτοὺς σοφίαν

TrgQ

ימותון ולא ב[חכ]מנה

RtrgHi

Peszitta

ימותון ולא בחכמתא

ܝܡܘܬܘܢ ܘܠܐ ܒܚܚܡܬܐ

Wnioski:

1. Hebrajska fraza tekstu masoreckiego **ימותו ולא בחכמה** została wiernie oddana w wyżej analizowanych przekładach.
2. Hebrajskie wyrażenie w *status absolutus* **ב[חכ]מנה** „w mądrości” zostało oddane wiernie w tym statusie przez LXX *σοφίαν* i tekst qumrański **ב[חכ]מנה**, a targum rabiniczny oddał to przez wyrażenie w *status emphaticus* **ב[חכ]מתא**, podobnie jak Peszitta *ܒܚܚܡܬܐ*.

Hiob 5, 1

BT: *Wołaj! Czy ktoś ci odpowie? Do kogo ze świętych się zwrócisz?*

Tekst qumrański odnośnie do Hi 5, 1 przekazał nam jedynie jedno wyrażenie, a mianowicie **תבקה** „pojmujesz”, które jest 2. os. l. poj. r. m. *imperfectum* klasy Peal o rdzeniu **בק** i znaczeniu „badać, rozważać”⁵⁰. Czasowniki nieregularne grupy III w *imperfectum* przyjmują trzy rodzaje prefiksów: **י, ה, א** w liczbie pojedynczej (3. os. r. m. ż., 2. os. r. m., 1. os. i w liczbie mnogiej w 1. os.⁵¹). W wyrażeniu **תבקה** występuje prefiks **ה** he, który pojawia się w tekstach staroaramejskich⁵².

⁴⁸ DJD, VI, s. 90.

⁴⁹ ATTM, s. 284.

⁵⁰ ATTM, s. 534.

⁵¹ ATTM, s. 493.

⁵² ATTM, s. 493.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki	LXX	TrgQ	RtrgHi	Pesitt
תִּפְנֶה	ὄψη	תבקה	תתפני	ⲡⲁⲛⲉ

Wnioski:

1. Hebrajska forma תִּפְנֶה została wiernie oddana w targumie rabinicznym, syryjskiej Peszicie. Natomiast Septuaginta rdzeń tego czasownika oddaje przez prawie 30 różnych terminów greckich, a wśród nich jeden raz przez grecką formę *ὄψη*⁵³.
2. Aramejska forma czasownikowa z Qumran תבקה posiada rdzeń בקי, który nie występuje w aramejszczyźnie biblijnej⁵⁴, a w tekście masoreckim jedynie w nazwie osobowej Bukki (בְּקִי)⁵⁵. Rdzeń בקי jest poświadczony w tekstach targumicznych w formie przymiotnika בק (doświadczony): 1 Krn 11, 11; 12, 32⁵⁶.

Hiob 5, 2

BT: *Żal nierozsądnych zabija, a gniew uśmierca niemądrych.*

W tekście qumrańskim Hi 5, 2 zachowały się trzy wyrazy יקנטל סבל הלא „Czyż nie zabija głupiec?”, które korespondują do pierwszej połowy wiersza tekstu masoreckiego – בִּי־לְאִיל יִהְרֹג כְּעֵשׂ.

Pierwsze aramejskie wyrażenie הלא jest połączeniem partykuły pytajnej i negacji „nie” i oddaje się przez „Czyż nie?”. W tekstach qumrańskich pojawia się w następujących miejscach: Dn 3, 24; 4, 27; 6, 13; Testament Lewiego 46, 6.8; Hi 5, 2⁵⁷.

Drugi wyraz סבל jest to *status absolutus* rzeczownika, który ma formę emfaticzną סבל i oznacza głupca lub grzesznika, a w tekstach qumrańskich występuje jedynie w tym wierszu⁵⁸. Zaś w targumach pojawia się w następujących miejscach: Prz 10, 1 „głupi syn”; głupi (l. poj.) – Prz 18, 2; 19, 10; 17, 12.24; głupi (l. mn.) – Prz 1, 22.32; 19, 29⁵⁹.

⁵³ T. Muraoka, dz. cyt., s. 119.

⁵⁴ T. Muraoka, dz.cyt. – brak tego rdzenia w tym indeksie.

⁵⁵ Por. P. Briks, *Podręczny słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, Warszawa² 1999, s. 63.

⁵⁶ J. Levy, dz. cyt. t. 1, s. 109.

⁵⁷ ATTM, s. 558.

⁵⁸ ATTM, s. 646.

⁵⁹ Por. J. Levy, dz. cyt., t. 2, s. 163.

Trzeci wyraz יִקְנַטֵּל jest formą rekonstruowaną od dwu spółgłosek יִקְ i stanowi formę *imperfectum* 3. os. 1. poj. od czasownika קָטַל „zabić”.

Tradycje przekładowe:

Tekst masorecki

כִּי־לְאֵוִיל יִהְרֹג כְּעֵשׂ

TrgQ

הֲלֵא סָבַל יִקְנַטֵּל

Peszitta

ܡܠܟܐ ܘܠܡܥܠܐ ܡܠܟܐ ܘܟܝܘܢܐ

LXX

καὶ γὰρ ἄφρονα ἀνααιρεῖ ὀργή

RtrgHi

אָרום לַשְׂטִיָּא יִקְטוּל רַגוּז

Wnioski:

1. Hebrajski termin אֵוִיל „głupiec” został oddany w tekście Septuaginty przez ἄφρονα, co stanowi jedną z dziesięciu możliwości translacyjnych w całej Septuagincie⁶⁰.

W przekładach aramejskich istnieją dwie tradycje przekładowe hebrajskiego terminu אֵוִיל „głupiec”, a mianowicie: targum qumrański i Peszitta tworzą jedną tradycję: סָבַל i ܡܠܟܐ, a targum rabiniczny tworzy drugą tradycję – שְׂטִיָּא. Jako drugi termin na oznaczenie „głupiec” Stary Testament stosował termin סָבַל (akad. *saklu*; aram. סָבַל; sam. סוכיל)⁶¹ i stąd też spotykamy drugą tradycję przekładową.

2. Kolejne pytanie: dlaczego targum rabiniczny stosuje inny termin przekładowy שְׂטִיָּא? W tekstach targumicznych odnajdujemy formy: partycypialną i przymiotnikową שְׂטִיָּא, שְׂטִיָּא (syr. ܫܘܬܝܐ), które spotykamy między innymi w następujących tekstach: 1 Sm 21, 15; 17, 43; Iz 44, 20; Ps 14, 1; 2 Krn 9, 1; Prz 12, 16; 14, 3; 27, 22.

Hiob 5, 3

BT: *Sam widziałem, jak głupi zapuścił korzenie, lecz nagle zbutwiała jego siedziba.*

W tekstach aramejskich z Qumran odnośnie do Hi 5, 3 zachowały się następujące wyrazy:] חִזִּית דְּרַשַׁע מִן[וְעַה וְלַטַּת ל

⁶⁰ T. Muraoka, dz. cyt., s. 14.

⁶¹ L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt. t. 1, s. 707.

ואנה „A ja widziałem, że występki zapuścił korzenie i przeklą-
łem...”, które są wiernym przekładem tekstu masoreckiego פְּתָאָם
אֲנִי־רָאִיתִי אֲוִיל מִשְׂרִישׁ וְאָקוּב נֹהוּ וְנָהוּ.

Pierwsze wyrażenie ואנה jest złożeniem z spójnika waw i zaim-
ka osobowego 1. os. 1. poj. Drugi wyraz חזית jest to 1. os. 1. poj. Peal
czasownika חזי „widzieć”⁶². Trzeci wyraz ררשע jest złożeniem z zaim-
ka względnego ד i rzeczownika רשע „występek”. K. Beyer⁶³ dodaje
spółgłoskę ם i przyjmuje formę ררשיע „przestępca”. S. Kaufman⁶⁴, re-
daktor słownika internetowego *Comprehensive Aramaic Lexicon*, idąc
za paralełą syryjską ܪܫܝܥ, przyjmuje formę ררשע „występek, zło”.

Czwarty wyraz מן[ו]עה jest formą *participium* Paal czasownika יעי
„rosnąć, wypuszczać korzenie”⁶⁵.

Piąty wyraz ולטת jest złożeniem ze spójnika waw i czasownika
1. os. 1. poj. *perfectum* klasy Peal czasownika ל וט „przeklinać”⁶⁶.

Tradycje przekładowe:

BT: *Patrzałem, jak głupiec zapuszczał korzenie, gdy wtem widzę,
że w jego siedzibie*

TM: אֲנִי־רָאִיתִי אֲוִיל מִשְׂרִישׁ וְאָקוּב נֹהוּ פְּתָאָם

LXX: ἐγὼ δὲ ἐώρακα ἄφρονος ῥίζαν Βάλλοντας ἀλλ' εὐθέως
ἐβρώθη αὐτῶν ἢ διαίτα

TrgQ: אַנָּא חֲמִית שְׂטִיא דְנַצִּיב וְלַטְטִית מְדוּרִיָּה בְּתַכִּיף

Peszitta: אַנָּא שֵׂטִיא דְנַצִּיב וְלַטְטִית מְדוּרִיָּה בְּתַכִּיף

Wnioski:

1. Tekst masorecki został wiernie oddany w wymienionych prze-
kładach odnośnie do syntaksy i semantyki.
2. Pierwsza konstrukcja syntaktyczna: zaimek 1. os. 1. poj. i czasow-
nik 1. os. 1. poj. jest zachowana w wymienionych przekładach:
TM: אֲנִי־רָאִיתִי; TrgQ: חזית; ואנה; TrgHi: אַנָּא חֲמִית; P: אַנָּא;
LXX: ἐγὼ δὲ ἐώρακα.

⁶² Por. ATTM, s. 575.

⁶³ Por. ATTM, s. 698.

⁶⁴ S. Kaufman, dz. cyt.

⁶⁵ Por. ATTM, s. 599.

⁶⁶ Por. S. Kaufman, dz. cyt.

- Syryjski czasownik ܘܨܘܘܐ „widziałem” koresponduje do tradycji qumrańskiej ܘܨܘܘܐ, natomiast targum rabiniczny stosuje czasownik ܘܨܘܘܐ „widziałem” należący do paralelnej tradycji.
3. Hebrajski termin אָוִיל „głupiec” został oddany przez trzy paralelne tradycje:
- a) qumrańską רשע i syryjską ܘܨܘܘܐ,
  - b) rabiniczną שטאיא,
  - c) i syryjską ܘܨܘܘܐ.
4. Czynność מְשָׁרֵשׁ „zapuszczania korzeni” została wyrażona w formie imiesłowu i również w formie imiesłowu została oddana w przekładach z wyjątkiem targumu rabinicznego (נְצִיב): TM: מְשָׁרֵשׁ; LXX: ῥίζαν βάλλοντας; TrgQ: מְשָׁרֵשׁ; TrgHi: נְצִיב; Peszitta: ܘܨܘܘܐ. Ponadto, przekłady aramejskie używają rzeczowników o różnych rdzeniach, ale podobnych znaczeniach: TrgQ: ܘܨܘܘܐ; TrgHi: ܘܨܘܘܐ; Peszitta: ܘܨܘܘܐ.
5. Interesującą formą czasownikową jest kolejny wyraz hebrajski אָקַב (1. os. l. poj. *imperfectum* Qal), który w polskich przekładach różnie bywał tłumaczony: Biblia Tysiąclecia: „widzę”; Biblia Warszawska: „zbutwiała”; Biblia Warszawsko-Praska: „musiał... zniknąć”; Biblia Poznańska: „przekląłem”; Biblia Paulistów: „przekląłem”. Zapytajmy, jakie znaczenie miał rdzeń tego czasownika w Biblii hebrajskiej? Według słownika Koehlera-Baumgartnera-Stamma⁶⁷, rdzeń נִקַּב w klasie Qal posiada cztery znaczenia: „przewiercać, ustalić, oznaczyć, bluźnić” z zaznaczeniem, że w Hi 3,8 i Prz 11, 26 może mieć znaczenie „przeklinać”. Targum qumrański oddał hebrajską formę czasownikową אָקַב w *imperfectum* przez לָטַת (przekląłem) formę czasownikową w *perfectum*. Również targum rabiniczny stosuje ten sam rdzeń, używając formy לָטַת „przekląłem” z podwójną spółgłoską tet ט, gdyż były w użyciu dwie formy tego czasownika: לָטַת oraz לָטַת, jak stwierdza słownik aramejski S. Kaufmana⁶⁸.
6. Tekst grecki Septuaginty podaje własną lekcję, używając czasownika ἐβρώθη (aoryst pasywny 3. os. l. poj. – „został burzo-

⁶⁷ L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, dz. cyt., t. 1, s. 675.

⁶⁸ S. Kaufman, dz. cyt.

ny, zburzono”). Za lekcją Septuaginty idzie przekład syryjskiej Peszitty ארבה („ginie, ulega zniszczeniu”).

7. Syryjska forma czasownikowa ארבה wskazuje na czynność te-
raźniejszą i występuje z rzeczownikiem oznaczającym zamiesz-
kanie w Hi 5, 3, jak sugeruje słownik *Thesaurus Syriacus*⁶⁹:
ארבה גיה „perit, s. evanescit habitatio ejus”. Forma Peszitty
razem z Septuagintą i tekstem masoreckim stanowią jedną tra-
dycję. Podobną lekcję zawiera tekst Ewangelii św. Jana 6, 27:
ארבה אכלא אכלא „Nie starajcie się o pokarm,
który ginie”.

Hiob 5, 4

BT: *synowie są bez pomocy, w bramie ich są bez obrońcy*

W rękopisach qumrańskich zachowały się jedynie fragmen-
ty dwu wyrazów, które zostały zrekonstruowane przez wydawców
owych tekstów.

Z pierwszego wyrazu zachowały się zaledwie dwie spółgłoski רָק, a forma zrekonstruowana ma postać graficzną [מפ[רק]]ן. Jest to
złożenie z partykuły min מן „z, od”, rdzenia פֶּרַק „wybawić, uwol-
nić” i sufiksu nun ך. Obecność sufiksu nun ך wskazuje na formę rze-
czownikową i za taką to wyrażenie uznaje K. Beyer⁷⁰: פֶּרַק „wy-
zwolenie, ratunek”.

Z drugiego wyrazu zachowały się trzy spółgłoski ורת, co wska-
zuje na istnienie formy czasownikowej strony biernej. I taką opinię
wyraża K. Beyer⁷¹: „wurden”.

Tradycje przekładowe:

TM: מִיִּשֵׁעַ LXX: ἀπό σωτηρίας TrgQ: מפרקן

RtrgHi: מפורקנא Peszitta: ארבה

Wnioski:

1. Przekłady masoreckiego: מִיִּשֵׁעַ zachowały daleko idącą wier-
ność, gdyż rdzenie rzeczownikowe wraz z partykułami wskazu-
ją na tożsamość leksykalną i semantyczną, a treściowo – na ideę

⁶⁹ R. Payne-Smith, *Thesaurus Syriacus*, Oxford 1879, t. 1. kol. 8.

⁷⁰ ATTM, s. 671.

⁷¹ ATTM, s. 284.

- g) Hi 5,3 – TM: אָנִי־רָאִיתִי; TrgQ: וְאֵנָה חֲזִית; RtrgHi: אָנָה חֲמִית; P: אָנָה חֲמִית
 h) Hi 5,4 – TM: מִיֶּשַׁע; LXX: ἀπὸ σωτηρίας; TrgQ: מִפְּרָקָן; RtrgHi: מִפְּוֹרְקָנָא; P: מִפְּוֹרְקָנָא

2. Paralelne słownictwo:

- a) Hi 4,18 – TrgQ: וּבִמְלֶאכֶן הִי; RtrgHi: וּבִאֲזַנְדוּי
 b) Hi 4,20 – TrgQ: מִנִּינִח; RtrgHi: מִשׁוּי; P: מִשׁוּי
 c) Hi 5,1 – TrgQ: תִּבְקָה; RtrgHi: תִּתְפַּנִּי; P: אֶפְסָה
 d) Hi 5,2 – TM: אָוִיל; TrgQ: סִכְל; RtrgHi: שְׁטִיא; P: שְׁטִיא
 e) Hi 5,3 – TrgQ: רִשַׁע; RtrgHi: שְׁטִיא; P: שְׁטִיא
 f) Hi 5,3 – TrgQ: חֲזִית; RtrgHi: חֲמִית; P: חֲמִית
 g) Hi 5,3 – TM: וְאֶקֹּב; TrgQ: וְלִטַּת; RtrgHi: וְלִטַּת

3. Różnice translacyjne:

- a) forma opisowa:
 Hi 3,6 – TrgQ: בֵּין־מִי שָׁנָה; RtrgHi: עִם יוֹמִין טִבִּין דְּשָׁתָא
 b) rozbieżność:
 Hi 3,9 – TM: נִשְׁפֹּׁ „wieczór”; LXX: νύκτος „noc”;
 TrgQ: מִדְּנִח „wschód”;
 Rtrg: נִשְׁפֹּׁ „wieczór”; P: שַׁפְּוֹט „jutrzienka”
 c) TrgQ zgodny z P przeciw RtrgHi:
 Hi 5,2 „głupiec” – TrgQ: סִכְל; RtrgHi: שְׁטִיא; P: שְׁטִיא
 Hi 5,3 „widzieć” – TrgQ: חֲזִית; RtrgHi: חֲמִית; P: חֲמִית
 d) niezgodność co do osoby:
 Hi 4,16 – TM: אֶבִּיר – 1 os.; LXX: ἐπέγων – 1 os.;
 TrgQ: אֲנִבִּיר – 3. os.;
 RtrgHi: צַעֲזִיּוּב – 3. os.; P: אֲנִבִּיר 1. os.

Summary

Targum of Job in Qumran – Cave 4

The manuscripts belong to the targum of Job in Qumran (Cave 4) were founded in the year 1952 and included the verses Job 3,5–9; 4,16–5,4 (4Q157).

In this article we compared the Aramaic fragments with the masoretic text, the rabbinical standard targum of Job and with the texts of the Septuagint and the Peshitta.

We observed the following techniques of the translation: the identity of semantic and lexical phrases, parallel vocabulary, the differences in the method of the translation – periphrastic translation, different translations of the Hebrew words between the Aramaic versions, the discrepancy according to the persons and the roots of the verbs.

In the end we emphasize very faithful translation of the Aramaic versions of the Masoretic text.